

Fórum archivárov

Roč. VII. č. 3

Marec 1996

ŠTÁTNY OKRESNÝ ARCHÍV V TOPOĽČANOH.

Dejiny súčasného Štátneho okresného archívu v Topoľčanoch sa začali písať v roku 1952 v Bánovciach nad Bebravou, Partizánskom a v Topoľčanoch ako sídlach okresov, z ktorých neskôr, v roku 1960, vznikol súčasný okres Topoľčany. V júli roku 1952 požiadal Krajský národný výbor v Nitre, referát pre vnútorné veci, všetky okresné národné výbory v kraji, aby do konca roku 1952 vybrali vhodného kandidáta na funkciu okresného archívára.

Výber nebol jednoduchý. Odborníkov nebolo a tak sa stali archívarmi ľudia, ktorých predstavy o archíve boli skutočne rôzne. V Bánovciach nad Bebravou miesto archívára obsadil bývalý colník Ján Pilek, v Partizánskom robotník Štefan Paninár a v Topoľčanoch robotník - dôchodca František Suchár. Ich úloha nebola jednoduchá. V krátkom čase museli zabezpečiť vhodné miestnosti pre umiestnenie archívu, zariadiť ich a sústrediť archívny materiál zo svojho teritória. Všetci títo archívári, hoci bez vzdelania a skúseností, majú nepochybne

veľkú zásluhu na záchrane množstva cenných archívnych dokumentov.

Základ sústredeného archívneho materiálu tvorili fondy slúžnovských a okresných úradov v Bánovciach nad Bebravou a v Topoľčanoch, živnostenské spoločenstvá, obvodné notárske úrady, obvodné úrady MNV.

V roku 1959 sa však obdobie manuálnych prác pomaly končilo. Krajská správa ministerstva vnútra v Nitre stanovila aspoň základné požiadavky na funkciu okresného archívára: úplné stredoškolské vzdelanie, pasívne ovládanie maďarského jazyka, vzťah k histórii a láska k práci v archíve. Podľa rozhodnutia Krajskej správy MV tieto kritériá nespĺnil vedúci archívár z Topoľčian František Suchár. Vyčítalo sa mu hlavne to, že na rozdiel od svojich kolegov, nevypracoval súpis dokumentov k robotníckemu hnutiu, jednu z prvých odborných úloh stanovených Krajskou správou.

Po územnej reorganizácii okresov v roku 1960 bol funkciou vedúceho okresného

archívu poverený Ján Pilek. On jediný mal aspoň stredoškolské vzdelanie a prax v štátnej správe. Z okresného archívu v Partizánskom sa stala pobočka a jej vedúcim zostal Štefan Paninár.

Problém nastal aj s umiestnením archívu. V sídle okresu v Topoľčanoch sa vhodné priestory nenašli. Prvé rozhodnutie padlo na opustené priestory kaštieľa v Brodzanoch, napokon sa ale sídlom okresného archívu stal chátrajúci kaštieľ v Uhrovci. Sústredené boli fondy z bývalých okresných archívov v Bánovciach nad Bebravou a z Topoľčian, archív v Partizánskom sa stal pobočkou. Jánovi Pilekovi sa podarilo v krátkom čase sústrediť a usporiadať fondy natoľko, že sa v archíve v Uhrovci začali objavovať aj prví bádatelia. Vypracoval prvý súpis archívnych fondov a vyhotovil prvý tematický súpis archívnych dokumentov k robotníckemu hnutiu. Ján Pilek pracoval na čele archívu do roku 1964, ale ako pracujúci dôchodca pomáhal archívu ešte do roku 1967. Jeho skúsenosti a hlavne znalosť maďarčiny boli nepostrádateľné pre novovymenovaného vedúceho archívu Štefana Oberta, ktorý prišiel do archívu v roku 1964 po krátkom pôsobení vo sfére NV. Štefan Oberť nemal žiadne vzdelanie a ako nositeľ všetkých existujúcich výnimiek viedol archív až do roku 1983. Napriek tomu sa však navždy zapísal do histórie archívniectva, pretože za jeho účinkovania bola pre topoľčiansky archív postavená prvá účelová budova v celej ČSSR. Až po presťahovaní sa archívu do Topoľčian a jeho slávnostnom otvorení 1. októbra 1975 začal tu pracovať stabilnejší kolektív.

Počas celej dovtedajšej existencie bola činnosť archívu poznačená častou obmenou trojčlenného kolektívu. Do Topoľčian prišli okrem vedúceho Štefana Oberť z pôvodného kolektívu pracovať Michal Hrčka a Lila Jarošová. Štvrté systemizované miesto obsadila prvá absolventka štúdia archívniectva v archíve Oľga Kvasnicová. Po presídlení archívu sa naplno rozbehli sprístupňovacie práce. V nasledujúcom období bola vypracovaná väčšina archívnych pomôcok, ktorými ŠOKA dnes disponuje. Na ich vyhotovení má veľký podiel aj absolventka archívniectva Helena Šišková - Grežďová, ktorá v rokoch 1979 - 1981 zastupovala O. Kvasnicovú počas materských dovolení. V roku 1963 odišli do dôchodku Štefan Oberť aj Michal Hrčka. Namiesto Michala Hrčku nastúpil absolvent dejín umenia Peter Jurkovič a do funkcie riaditeľky bola vymenovaná knižničnica Ida Rybanská. Archív sa počas pôsobenia I. Rybanskej začal viac orientovať na propagáciu archívnych dokumentov formou rôznych výstav, exkurzií, prednášok, čo samozrejme malo vplyv na zníženie počtu sprístupnených fondov a vydaných archívnych pomôcok. Po novembri 1989 Ida Rybanská požiadala o uvoľnenie a riaditeľkou sa stala Oľga Kvasnicová. Pre archív sa podarilo získať ďalšie miesto, ktoré obsadila a po rokoch sa do archívu vrátila Helena Grežďová. Predstavy o tom, ako sa "veci" konečne pohnú dopredu, čoskoro zmarilo obdobie, ktoré nastalo po schválení rehabilitačných a reštitučných zákonov.

Tak, ako aj v iných archívoch, aj v našom museli ísť odborné práce stranou a

všetky pracovníčky sa snažili zvládnuť nával žiadateľov o správne informácie. Boli dni, keď ich počet dosiahol aj číslo 70. Dnes sa situácia postupne ukľudňuje a všetci si neželáme nič iné, než návrat - v našom prípade skôr začiatok, nerušenej koncepcnej práce na všetkých úsekoch archívnej činnosti. Pripravované nové územno-správne členenie štátu je však neradostným príslubom toho, že tento čas je opäť v nedohľadne.

V súčasnosti pracuje v archíve 7 pracovníčok. Dve s vysokoškolským vzdelaním, ostatné so stredoškolským, z ktorých dve absolvovali kvalifikačný kurz archívnictva a jedna ho v súčasnosti začala navštevovať.

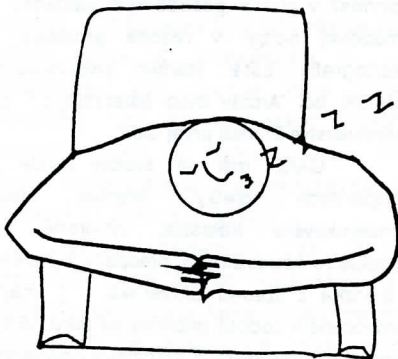
Archív spravuje 818 fondov, ktorých štruktúra sa veľmi odlišuje od skladby fondov iných okresných archívov. Mrzí nás, že sa nemôžeme chváliť vlastníctvom starších fondov. Z činnosti topoľčianskych mestských orgánov sa nezachovalo

absolútne nič a len vo fonde mestečka Bánovce sa nachádza 37 listín. V tomto fonde je aj najstarší dokument vo vlastníctve archívu - listina Ľudovíta Veľkého z roku 1376. Dokumenty z 18. a 19. storočia sa vyskytujú vo fondoch notárskych úradov, všetok ostatný materiál pochádza z činnosti mladších pôvodcov. Archív má spracovaných 42 pomôcok, v ktorých je sprístupnených viac ako 50% archívnych dokumentov. Napriek tomuto relatívne priaznivému stavu, sme si vedomí toho, že vzhľadom na určitú tendenčnosť pri spracovávaní pomôcok v minulosti, nie sú tieto vždy primerane objektivným informátorom o príslušnom fonde.

Plánov a predstáv o tom, ako a čo by sme chceli v archíve dosiahnuť máme dosť a súčasný kolektív pracovníčok je schopný tieto plány realizovať.

PhDr. Oľga Kvasnicová

Perličky zo zápisníc z gremiálnych porád v ŠOKA Topoľčany

...Na grem. porade boli rozdiskutované negatívne zjavy vyskytujúce sa v okresných archívoch, ako ich hodnotí SAS na základe hĺbkových prieskumov. ...

(9.12.1971)

...Riaditeľ sa pohoršoval, že niektorí pracovníci ako s. J., provokačne fajčia v kancelárii vtedy, ak sú tu bádatelia. Bádatelia potom nerešpektujú zákaz fajčenia a fajčia spolu so s. J. ...

(29.4.1977)

...(Pracovníčka - pozn. redakcie) prácu v archíve organizuje tak, aby sa jej nedala kontrolovať. Úmyselne nečísľuje strany na čístopise. ...

(5.6.1979)

...Riaditeľ vyslovil pohoršenie nad spôsobom kávičkovania pracovníčkami archívu J. a Š., ktoré si organizujú spoločné popíjanie kávy ...v kancelárii. ...Tieto nehoráznosti sa konajú i pred stránkami. ...Obom pracovníčkam na tejto porade bolo vyslovené pokarhanie za porušovanie pracovnej disciplíny pri kávičkovaní i pre nenastúpenie na pracovnú príhľadu (správne - brigádu - pozn. redakcie) úpravy okolia archívu ...

(5.6.1979)

...Pracovníčke K. bolo však zdôraznené, aby sa učila písať na stroji, nakoľko doteraz sa o písanie ani nepokúsila ...

(2.2.1981)

(pripravila H. Grežďová)

Ústredný ARCHÍV GEODÉZIE A KARTOGRAFIE

V roku 1990 pribudol do siete slovenských archívov Ústredný archív geodézie a kartografie v Bratislave (ÚAGK). Vzhľadom na význam a zvláštnu povahu archívnych dokumentov bol začlenený medzi archívy organizácií osobitného významu.

ÚAGK je súčasťou Geodetického a kartografického ústavu v Bratislave (GKÚ), ktorý sídli v Bratislave - Ružinovce na Chlumeckého ulici č. 4. Archív podlieha námestníkovi riaditeľa ústavu a má t. č. sedem pracovníkov, prevažne geodetov, pričom traja sú vysokoškooláci, štyria stredoškooláci. Vedúcim archívu je od roku 1991 Ing. Karol Badlík. V čase vzniku archívu v roku 1990 ho viedol Ing. Štefan Špaček. Rezortne podlieha KGÚ a v rámci

neho aj ÚAGK Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky.

Základný fond ÚAGK (tvoria ho hlavne mapy) pochádza z bývalej "Ústrednej dokumentácie" niekdajšieho Geodetického ústavu, ktorá zabezpečovala dokumentačnú činnosť v oblasti geodetických základov a mapovej tvorby v rezorte geodézie a kartografie. Ešte starším predchodcom ÚAGK bol "Archív máp katastrálnych" pri Ministerstve financií prvej ČSR.

ÚAGK má vo svojom fonde v origináloch všetky mapové diela pozemkového katastra, vytvorené na podklade katastrálnych predpisov bývalého Uhorska z územia Slovenska, t. j. mapy vytvorené v období približne od roku 1850, spolu so sprievodným písomným operátom, slúžiacim na evidenciu a vedenie

pozemkového katastra. Mapy boli vytvorené v troch zobrazovacích sústavách - bezprojekčnej, stereografickej a válcovej. Ich mierka je vo väčšine prípadov 1 : 2880. Máp tohto druhu je v archíve okolo 30 tisíc, pričom v mnohých prípadoch sú k dispozícii popri origináloch aj kópie a aktualizované výtlačky. Mapy, napriek tomu, že vznikli pred viac ako sto rokmi, sú zachovalé a v pomere dobrom stave.

V archíve sa nachádzajú aj iné mapové diela, ktoré boli vyhotovené mimo platnosť katastrálnych predpisov. Predovšetkým je to rozsiahle mapové dielo tzv. konkrétného mapovania, ktoré bolo vyhotovené v období prvej polovice minulého storočia. Prvoradým poslaním tohto mapového diela bolo určenie výmerov jednotlivých obcí resp. katastrálnych území, rozdelenie obce na časť extravilánu a intravilánu, s prípadným určením výmerov jednotlivých druhov pozemkov, pre potreby evidencie pozemkov. Hoci mapové dielo konkrétného mapovania pokrýva takmer celé územie Slovenska, jeho zobrazovacia mierka nie je jednotná. Voľba mierky bola totiž závislá na veľkosti obce a ovplyvňovala ju aj požiadavka, aby územie obce bolo zobrazené na čo najmenšom počte mapových listov. Z týchto dôvodov sa mierka konkrétnych máp pohybovala v rozmedzí 1 : 2880 až 1 : 18720.

Okrem uvedených máp sa v mapovom fonde ÚAGK nachádzajú aj niektoré mapové diela, ktoré nemajú priamu nadväznosť na katastrálne mapovanie. Väčšina týchto mapových diel je

dokumentovaná len v odtlačkoch a nepokrývajú celé územie Slovenska. Ide predovšetkým o jednotlivé listy máp 1 : 25000 z tzv. tretieho vojenského mapovania (1869 - 87), ako aj o odvodené mapy v mierke 1 : 75000, resp. 1 : 200000.

Ďalšími archívnymi dokumentami sú rôzne prehľadové mapy bývalého Uhorska, ako napríklad prehľady jednotlivých žúp, daňových okresov a pod., ktorých obsah je veľmi jednoduchý. Samostatnou skupinou sú tzv. komasačné mapy, vyhotovené zväčša v druhej polovici minulého storočia v súvislosti s úpravami (scelovaním) pozemkov.

Najstarším a najzaujímavejším mapovým dielom v ÚAGK je mapa obce Lisková "Mappa Topographica Terreni Possessionis Liskova...", vyhotovená v roku 1792 geometrom liptovskej stolice Františkom Čekancom. Mierka mapy je 1 : 3600. Toto mapové dielo je zaujímavé svojím obsahom vzhľadom na dobu svojho vzniku. Popri polohopisnej časti, v ktorej sú jednotlivé pozemky rozdelené nielen podľa druhov, ale aj podľa vlastníckych vzťahov, mapa obsahuje aj výškopis, ktorý je znázornený šrafovaním a vykreslením skál (masív vrchu Choč).

Popri starších mapách obsahuje fond máp ÚAGK aj v súčasnosti vydávané mapy, ktoré archív dostáva od vydavateľov kartografických diel ako povinné výtlačky. Ide predovšetkým o tzv. Štátne mapové dielo vydávané v pôsobnosti Úradu geodézie, kartografie a katastra SR. Sú to mapy veľkých mierok 1 : 1000 až 1 : 5000, mapy stredných mierok 1 : 10000 až 1 :

200000 a mapy malých mierok 1 : 250000 až 1 : 1 000000 z územia Slovenska. Tieto mapy predstavujú viac ako polovicu fondu máp archívu, pričom ich počet neustále narastá. Žiaľ, čo sa týka disciplíny v odovzdávaní povinných výťažkov mimorezortnými vydavateľmi máp do nášho archívu, táto v posledných rokoch silne pokrívka.

Veľká časť fondu, z dôvodu ochrany resp. zabezpečenia, je zmikrofilmovaná. Zabezpečovacia mikrofilmová dokumentácia obsahuje vyše 10 tisíc zvitkových mikrofilmov, ktoré sú uložené na detašovanom pracovisku archívu v Zohore neďaleko Bratislavy.

Osobitnou zločkou archívu je zbierka staršej meracej a výpočtovej techniky a rôznych pomôcok, ktoré dokumentujú spôsob tvorby máp v dávnej i nedávnej minulosti. Uvedená zbierka je však zatiaľ nevelká a neúplná. Prípadným záujemcom o vývoj resp. dejiny geodézie a kartografie na Slovensku, odporúčam navštíviť Technické múzeum v Košiciach, kde je na túto oblasť zamerané jedno osobitné oddelenie.

V roku 1993 sa v spolupráci s pracoviskom automatizovaného spracovania informácií GKÚ začalo s novým spôsobom spracovania archívnych dokumentov, hlavne máp a to skenovaním. Obsah máp sa pomocou skenera nasníma na počítačové pamäťové médiá, najlepšie na veľkokapacitné optické disky. Následné využívanie týchto dokumentov sa vykonáva už cez počítač. Takto dochádza k novému spôsobu nielen využívania, ale aj ochrany archívnych dokumentov. Pri mapách je tento

spôsob mimoriadne výhodný, lebo zvyčajne dochádza k ďalšiemu spracovaniu nasnímaného obsahu - k vektorizácii, digitalizácii, transformácii súradníc, výpočtu výmer a pod. Jedná sa o bežné geodetické aplikácie. Pri rozsiahlejšom nasadení uvedenej technológie - skenovania archívnych dokumentov - vznikne nová forma pracovného i zabezpečovacieho archívu - na disketách.

Na začiatku som uviedol, že v ÚAGK pracuje sedem pracovníkov, z ktorých však žiadny nemá vzdelanie z odboru archívnictva. Je pravda, že fond s ktorým pracujeme, t. j. predovšetkým mapy, vyžaduje odborníkov hlavne z oblastí geodézie a kartografie. Napriek tomu musím konštatovať, že niekedy pociťujeme absenciu odborných vedomostí z archívnictva a príbuzných disciplín. Preto vítame a všestranne aj využívame každú príležitosť zúčastniť sa na odborných podujatiach poriadaných OA a SS MV, Slovenským národným archívom, či inými archívmi, ako aj Spoločnosťou slovenských archívárov, v ktorej sme zastúpení. Prínosom sú aj pravidelné stretnutia pracovníkov archívov organizácií osobitného významu, ktoré sa každoročne konajú vždy na pôde niektorého z týchto archívov, pričom výmena pracovných skúseností, ako aj osobné kontakty, prinášajú svoje ovocie. Vynikajúcimi "učebnicami" sú aj naše odborné periodiká - Slovenská archivistika a Fórum archívárov.

Archívny fond ÚAGK využívajú bádatelia z rôznych vedných odborov, v poslednom čase to však boli predovšetkým

občania a organizácie, vybavujúci si svoje reštitučné záležitosti. Obsažnú archívnu dokumentáciu využili a naďalej využívajú zložky vykonávajúce zameriavanie a údržbu štátnych hraníc SR. (Poznamenávam, že túto činnosť v spolupráci s MV vykonáva náš GKÚ.) Častými návštevníkmi archívu sú tiež heraldici, ktorí tu objavili bohaté zriedlo podkladov pre svoje výskumy v oblasti symboliky miest a obcí z celého Slovenska. Ide o odtlačky obecných pečatí z polovice minulého storočia takmer zo všetkých katastrálnych území Slovenska (okolo 3500). Tieto pečate spolu s podpismi predstavenstva obcí sú na sprievodnom listovom operáte vtedajšieho katastrálneho mapovania. Potvrdzujú správnosť hraníc obce vzhľadom k susedným obciam, resp. katastrálnym územiám. Popisnú časť máp (názvy obcí, honov, vrchov, vodstva atď.) prichádzajú k nám skúmať názvoslovci z Jazykového ústavu SAV, pre ktorých sú naše mapy zdrojom mnohých cenných informácií. Nezriedka nás navštevujú aj pracovníci Pamiatkového ústavu, ochranári a pracovníci mnohých ďalších inštitúcií.

Na vyhotovenie kópií archívnych dokumentov máme k dispozícii 4 rozmnožovacie prístroje, z toho jeden farebný a jeden veľký (formát AO) na mapy. K technickému vybaveniu patrí ešte jeden počítač.

Koncom roku 1995 sme uzavreli depozitnú zmluvu so SNA o odovzdaní, resp. dlhodobom zapožičaní fondu máp Štátneho mapového diela do mapovej zbierky SNA. Ide o mapy z ktorých máme duplicitné výtlačky. Realizáciou uvedenej dohody sa umožní záujemcom študovať tieto mapy na dvoch rôznych miestach a zároveň dochádza k zabezpečeniu fondu pre prípad zničenia, či poškodenia na jednom z týchto miest. S odovzdávaním máp do SNA sme už začali. Práce potrvajú takmer celý rok.

Informáciu o ÚAGK končím so želaním, aby sme boli napriek tomu, že svoju činnosť vyvíjame len pomere krátky čas, dobre fungujúcou zložkou v súkolí slovenského archívnictva.

Karol Badlík

Osobný ARCHÍV Prof. dr. JOZEFA KIRSCHBAUMA NA SLOVENSKU.

Po tieto dni obdržal Slovenský národný archív v Bratislave vzácnu zásielku archívnych materiálov od Prof. dr. Jozefa Kirschbauma z Toronta (Kanada). Zásielka obsahuje približne 200 kg písomností, ktoré sa týkajú jeho politickej, kultúrnej, spolkovej a vedeckej činnosti, vrátane činnosti

slovenskej diplomatickej misie z rokov 1939 - 1945 v Ríme, ale najmä v Berne vo Švajčiarsku.

Význam archívnych dokumentov Prof. dr. Kirschbauma možno doceniť práve v súvislosti s jeho celoživotným údelom, ktorý azda nemá páru medzi politickými

exulantami všetkých exulantských vín po roku 1945. Ako je známe, najmä staršej generácii, bol to Jozef Kirschbaum, ktorý počas štúdia na Právnickej fakulte v Bratislave v rokoch 1933 -1936 prejavil sa ako mimoriadne talentovaný tribún slovenskej vysokoškolskej mládeže, zväčša vo funkcii predsedu Združenia slovenských vysokoškolákov a Ústredia slovenského katolíckeho študentstva. Z titulu týchto funkcií reprezentoval slovenskú vysokoškolskú mládež na medzinárodnom kongrese v Cefil a na podujatiach organizácie Pax Roma v Bratislave, v Prahe a Paríži vo funkcii jej podpredsedu.

Svoje vzdelanie si až do roku 1938 doplňoval na zahraničných univerzitách vo Varšave, Krakove a na parížskej Sorbone. V domácej politike sa jasne orientoval v prospech Hlinkovho autonomistického hnutia. Je len prirodzené, že sa po utvorení samostatnej Slovenskej republiky v roku 1939 stal generálnym tajomníkom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Spolu s Ferdinandom Ďurčanským vytvoril však v tejto strane politickú platformu ostro namierenú proti nacifikácii Slovenska a jeho zahraničnej pripútanosti k Vekkonemeckej ríši. Táto skutočnosť neušla pozornosti Nemeckej spravodajskej službe, ale ani domácim politickým radikálom. Práve preto Hitler na slazburgskom prijatí slovenských politických predstaviteľov v roku 1940 kategoricky žiadal odstrániť z vedenia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany Jozefa Kirschbauma a z vlády Ferdinanda Ďurčanského. Dr. Jozef Tiso sa len ťažko podroboval tomuto diktátu. Aby Jozefa

Kirschbauma zachránil " skryl ho " najskôr vo výkone základnej vojenskej služby a potom ho menoval za atašeho v diplomatickej misii Slovenskej republiky v Ríme a pozdejšie za charge daffaires a int. v Berne vo Švajčiarsku, kde zotrval až do roku 1945. Aj po zániku Slovenskej republiky švajčiarske úrady mu priznávali istý stupeň diplomatických výhod a osobnej nedotknuteľnosti. Neskoršie sa natrvalo usadil v Toronte v Kanade, kde rozvinul mimoriadne plodnú exulantskú činnosť. Spolu s Karolom Sidorom organizoval pomoc pre početnú vlnu exulantov vo funkcii podpredsedu Medzinárodnej organizácie pre utečencov (IRO). Pôsobil ako významný predstaviteľ slovenských krajanských organizácií v Severnej Amerike. Bol zakladateľom Svetového kongresu Slovákov. Ako vynikajúci právnik stal sa právnym poradcom a osobným priateľom známeho slovenského podnikateľa Štefana Romana. Prednášal ako externý profesor na viacerých kanadských univerzitách. Jeho tvorčia schopnosť je unikátna. Svedectvom toho je rozsiahla vedecká politologická, historická, právna a populárna spisba, ktorá svojim rozsahom dosahuje encyklopedické rozmery. V nej prezentuje najmä otázku slovenských dejín, ako aj boj Slovákov za národnú a štátnu svojbytnosť vo svetle širšieho dejinného pohybu filozofických myslení a geopolitických pohybov. Dôsledne reprezentuje kresťansko - sociálnu koncepciu organizácie spoločnosti.

Prof. dr. Kirschbaum dlhé roky zápasil s obvineniami politického charakteru zo strany čechoslovakistického exilu. Napokon

po dôslednom skúmaní tejto kauzy, kanadské justičné orgány obvinenia odmietli. Amnestiou bola riešená aj trestnoprávna kauza bývalého Národného súdu, ktorý mu v jeho neprítomnosti uložil trest žalára v trvaní 20 rokov a ďalšie vedľajšie tresty.

Dokumentačná hodnota archívnych materiálov sa viaže ku všetkým uvádzaným významným udalostiam v živote Prof. dr. Jozefa Kirschbauma. Aby sme na Slovensko dostali vyselektované archívne dokumenty, s najvyššou historickou výpovednou hodnotou, vedenie Slovenského národného archívu vyslalo v auguste 1995 PhDr. Martu Melnikovú, vedúcu oddelenia starších archívnych fondov do Toronta, kde usporiadala a pripravila zásielku na lodný transport na Slovensko.

Keď som v roku 1992 navštívil Prof. Kirschbauma v Toronte a požiadal ho, aby zveril do úschovy Slovenského národného archívu svoj osobný fond, povedal

mi: "Ochotne tak urobím v záujme zachovania archívnej dokumentácie pre budúce generácie bádateľov v presvedčení, že sa raz presadí skutočná pravda o osobách a udalostiach, ktoré som poznal a prežil, v záujme očistenia Slovenska od nepravd a polopravd oficiálnej - minulej a sčasti aj dnešnej historiografie."

Pravda, niektoré dokumenty si ešte Prof. dr. Kirschbaum ponechal, pretože aj dnes, vo veku 83 rokov, je to človek svieži a tvorivý s vynikajúcou pamäťou. Naďalej pracuje na významných monografických dielach, ktorých cieľom je prezentácia histórie, kultúry a súčasnosti Slovenska, najmä v anglosaských a frankofónnych krajinách. Výborná znalosť piatich svetových jazykov, mu umožňuje prístup k svetovým informáciám a ich ďalšej reprodukcii na prospech zviditeľňovania Slovenska vo svete.

Dárius Rusnák

OPÝTALI SME SA

Vybavenie štátnych archívov výpočtovou technikou

V súčasnosti je výpočtová technika nevyhnutným pomocníkom v organizačno-riadiacej práci, pri evidenciách a pri poskytovaní informácií z najrôznejších oblastí. Úroveň vybavenia štátnych archívov v Slovenskej republike je rôznorodá. Kým v dvoch štátnych ústredných archívoch je

spolu 15 osobných počítačov a v každom zo siedmich štátnych oblastných archívoch sú najmenej po dva počítače /spolu 18/, nehovoriac o Archíve hlavného mesta SR Bratislavy, kde je deväť počítačov, veľmi diferencovaná situácia je v štátnych okresných archívoch. Sú aj výnimočné

případy, ako napríklad ŠOKA v Poprade, Banskej Bystrici, Košiciach, Žiline, kde disponujú tromi, štyrmi ba až šiestimi počítačmi, no tretina štátnych okresných archívov disponuje len jedným a viac ako tretina ani jedným /bližšie pozri prehľad/.

Ak konštatujeme, že väčšina archívov má osobný počítač, nie je možné s týmto javom vyjadriť spokojnosť, lebo často ide o počítače nakúpené pred rokom 1989. Do štátnych okresných archívov sa aj v predchádzajúcich rokoch zväčša dostali vlastne len presunom z okresného úradu. Z uvedených dôvodov preto nemožno hovoriť o celoplošnej jednotnosti a tým ani o kompatibilitosti techniky. V tomto smere môžeme hovoriť o pomere uspokojivej situácii len v štátnych ústredných a štátnych oblastných archívoch.

Súčasnú situáciu v štátnych okresných archívoch spôsobilo viacero objektívnych dôvodov. Predovšetkým to bola potreba vybaviť jednotlivé - najdôležitejšie úseky okresných úradov uvedenou technikou, následne obvodné úrady, no v neposlednom rade však ovplyvňuje väčší nákup počítačov ich ešte stále vysoká cena.

Viacročné úsilie Odboru archívnictva a spisovej služby MV SR o celoplošný nákup jednotnej počítačovej techniky pre štátne okresné archívy sa konečne zohľadňuje až

tohto roku, keď OASS s Odborom informatiky SVS predisponuje do štátnych okresných archívov v Slovenskej republike 50 ks osobných počítačov. Toto prerozdelenie sa uskutoční už 5. marca 1996. Táto skutočnosť výrazne posunie vpred prácu s výpočtovou technikou v najpočetnejšej zložke štátnych archívov. Tak bude možné nechať staršie typy osobných počítačov pre využívanie textového editora a v celom archívnictve prístup k riešeniu niektorých väčších úloh, ako je napr. konverzia Archívneho informačného automatizovaného systému /doteraz software CDS-ISIS/ pod režim databáz, ktoré už existujú v štátnych ústredných a oblastných archívoch ako aj na okresných úradoch /IBEU, AAS/. To v krátkej budúcnosti umožní predovšetkým zhodnotenie evidenčných listov archívnych fondov a zbierok za Slovensko strojným spracovaním v celkovom rozsahu dvadsať tisíc, čo doteraz manuálnym spôsobom nebolo vôbec možné. Pozitívne sa to odzrkadlí aj na racionalizácii a urýchlení ďalších archívnych prác a činností: v predarchívnej starostlivosti, v oblasti sprístupňovania a využívania archívnych dokumentov, pri plánovaní a vykazovaní činnosti archívu atď.

Prehľad:

Kód	Názov archívu	Počet PC
101	Slovenský národný archív	12
102	Štátny ústredný bankský archív	3
201	Štátny oblastný archív v Banskej Bystrici	2
202	Štátny oblastný archív v Bratislave	4

203	Štátny oblastný archív v Bytči	2
204	Štátny oblastný archív v Košiciach	2
205	Štátny oblastný archív v Levoči	3
206	Štátny oblastný archív v Nitre	3
207	Štátny oblastný archív v Prešove	2
301	Archív hlavného mesta SR Bratislavy /siet/	9
302	Archív mesta Košíc	0
401	Štátny okresný archív v Banskej Bystrici /siet/	4
402	Štátny okresný archív v Bardejove	0
403	Štátny okresný archív Bratislava - vidiek	1
404	Štátny okresný archív v Čadci	0
405	Štátny okresný archív v Dolnom Kubíne	0
406	Štátny okresný archív v Dunajskej Strede	0
407	Štátny okresný archív v Galante	1
408	Štátny okresný archív v Humennom	0
409	Štátny okresný archív v Komárne	0
410	Štátny okresný archív v Košiciach /nie je siet/	4
411	Štátny okresný archív v Leviciach	1
412	Štátny okresný archív v Liptovskom Mikuláši	0
413	Štátny okresný archív v Lučenci	0
414	Štátny okresný archív v Martine	1
415	Štátny okresný archív v Michalovciach	1
416	Štátny okresný archív v Nitre	0
417	Štátny okresný archív v Nových Zámkoch	0
418	Štátny okresný archív v Poprade /siet/	6
419	Štátny okresný archív v Považskej Bystrici	1
420	Štátny okresný archív v Prešove	1
421	Štátny okresný archív v Prievidzi	1
422	Štátny okresný archív v Rožňave	0
423	Štátny okresný archív v Rimavskej Sobote	1
424	Štátny okresný archív v Senici	0
425	Štátny okresný archív v Spišskej Novej Vsi	0
426	Štátny okresný archív v Starej Ľubovni	0
427	Štátny okresný archív vo Svidníku	0
428	Štátny okresný archív v Topoľčanoch	2
429	Štátny okresný archív v Trebišove	0
430	Štátny okresný archív v Trenčíne	0
431	Štátny okresný archív v Tmave	2

432	Štátny okresný archív vo Veľkom Krtíši	1
433	Štátny okresný archív vo Vranove nad Topľou	1
434	Štátny okresný archív vo Zvolene	0
435	Štátny okresný archív v Žiari nad Hronom	1
436	Štátny okresný archív v Žiline	3

* Prehľad zatiaľ nezohľadňuje v texte spomenutých 50 osobných počítačov, ktoré budú pridelené štátnym okresným archívom v tomto roku.

Dagmar Šmýkalová

Redakcia Fóra archivárov požiadala I V E S, organizáciu pre informatiku verejnej správy so sídlom v Košiciach, ako jedného z garantov výpočtovej techniky v archívoch, o prípadnú pomoc, spoluprácu a konzultácie v prípade, ak zo strany archivárskej verejnosti bude o tieto záujem. O serióznosti a ochote uvedenej organizácie svedčí ich nasledujúca odpoveď, za ktorú im aj touto cestou ďakujeme.

IVES, organizácia pre informatiku verejnej správy je rozpočtovou organizáciou Sekcie verejnej správy MV SR so sídlom v Košiciach. Jej úlohou v zmysle štatútu, je plnenie funkcií odborného garanta technického a programového zabezpečenia automatizovaného informačného systému miestnej štátnej správy. Je riešiteľom vybraných aplikácií výkonu štátnej správy na miestnej úrovni a ekonomického aplikačného programového vybavenia. V tomto zmysle spolupracuje s odborními SVS MV SR, gestormi jednotlivých úloh AIS MŠS.

V spolupráci s Odborom archívnictva a spisovej služby MV SR

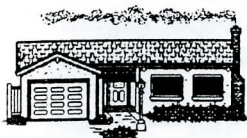
IVES vyriešil a na obvodných a okresných úradoch MŠS v SR zaviedol automatizovaný administratívny systém. Na základe zadania OA SS MV SR bolo vypracované APV pre evidenciu archívnych fondov a zbierok, správu heraldického registra, rieši sa programové vybavenie pre evidenciu kníh a vypožičný systém.

Z uvedeného vyplýva, že aktivity IVES-u pri využívaní informačných technológií smerujú aj do oblasti archívnictva. *Preto sa radi zúčastníme na akciách, ktoré môžu prispieť k objasneniu informačných potrieb archívov.* Spracovanie celkového zámeru využitia výpočtovej techniky v tejto oblasti je však možné iba v súčinnosti s OA SS MV SR a za účinnej pomoci odboru informatiky MV SR.

S pozdravom

Ing. Stanislav Blaško, riaditeľ

Vybavuje: Ing. Katarína Petriková

Z DOMOVA

740. výročie prvej písomnej zmienky o Poprade

Dňa 16. mája 1996 sa v Poprade konali oslavy 740. výročia prvej písomnej zmienky o Poprade a Spišskej Sobote. Nie je to výročie okrúhle, napriek tomu sa streťo u Popradčanov s veľkým záujmom. Mesto Poprad nás požiadalo o spoluprácu, pretože doteraz si nijakou formou nepripomenulo, aké staré asi je. Súčasne Doc dr. Ivan Chalupecký na kolokviu pripomenul 725. výročie udelenia mestských práv Popradu, Spišskej Sobote, Matejovciam, Veľkej a Strážam pod Tatrami.

Kolokvium sa konalo v spolupáci so Spišským dejepisným spolkom a ŠOKA Poprad. Začalo kultúrnym programom, ktorý zabezpečila Ľudová umelecká škola. Prekrásne tóny vážnej hudby naviedli slávnostnú atmosféru. V odbornej časti odzneli prednášky k dejinám mesta v podaní našich popredných historikov. V prvých dvoch prednáškach sme sa vrátili do dávneho. Doc. Michal Slivka, CSc. z Tmavskej univerzity nás oboznámil s osídlením Popradskej kotliny a František Javorský predniesol prednášku o osídlení Popradu v predkolonizačnom období. Obidvaja vychádzali z archeologického výskumu, ktorý dôverne poznajú. Doc. dr. Ivan Chalupecký nám priblížil stredovek, ktorý je už podchytený v bohatých

archívnych prameňoch. Doc.Dr. Sulaček nás sprevádzal novšími dejinami do roku 1945 a perspektívy nášho mesta priblížil jeho primátor Ing. Štefan Kubík.

Po kolokviu a slávnostnom obede sa Popradčania a ich hostia prepravili autobusom Okresného úradu do Štátneho okresného archívu v Poprade - Spišskej Sobote, kde bola pre nich v prednáškovej sále pripravená výstavka z archívnych dokumentov. Nebolo našim cieľom vystaviť veľa dokumentov, ale bežnému občanovi ukázať, aké staré listiny a mestské knihy sa v archíve zachovali. V prednáškovej sále je 5 panelov, ku ktorým sme zapožičali v kežmarskom múzeu 5 vitrín. Keďže Poprad sa skladá z 5 mestských častí, každému mestečku sme venovali rovnaký priestor.

Vernisáž sa začala príhovorom prednostky OÚ Mgr. Evy Grossingerovej k prítomným, po ktorom riaditeľka archívu Božena Malovcová podala výklad k vystaveným exponátom. Najvýznamnejšia je donačná listina kráľa Belu IV. zo dňa 16. marca 1256, ktorá sa zachovala v ŠOKA v odpise Spišskej kapituly z roku 1314. V nej Bela IV. Filovmu synovi Filemu daroval v zemi "Sceek" 3 poplužia zeme. V metácii darovaného územia sa spomína nielen Poprad ako "Saxones de Poprad" - Sasi z

Popradu, ale aj Spišská Sobotka ako "Forum Sabathe" - Sobotný trh. Listina je písaná na pergamene, má rozmery 34 x 18 cm a je na nej privesená pečať. Práve táto listina je prvou písomnou zmienkou o Poprade a Spišskej Sobotke. Ku každej mestskej časti sú vystavené listiny, najstaršie mestské knihy, spišsko - sobotská kronika z polovice 15. storočia, ktorá bola vyhlásená v roku 1985 za kultúrnu pamiatku /retrospektívne spomína na udalosti počas vpádu husitov v r. 1433 na Spiš/, Spišské právo, tzv. Zipser Wilkühr taktiež z pol. 15. storočia, pečatidlá aj ich odťažky, cechové artikuly. Veľmi zaujímavá je mapa chotárov 5 mestských častí z konca 18. storočia, ako aj tabuľka názvov XVI. spišských miest v latinčine, maďarčine, nemčine a slovenčine z roku 1773. Tabuľka, mapa a 2 pečatidlá Popradu boli zapožičané zo ŠOBA Levoča. Taktiež sú vystavené staré pohľady na život v mestečkách. Výstava potrvá do 30. apríla 1995, avšak najvýznamnejšie dokumenty budú nahradené farebnými xerokópiami. Priestory expozície sú chránené elektronickým zabezpečovacím systémom a mestskou políciou, ktorá jej bude venovať na

naše požiadanie, zvýšenú pozornosť.

Z výstavy sa prítomní autobusom presunuli do budovy IRB, kde bol slávnostne otvorený Dom fotografie, jediný svojho druhu na Slovensku. Nový kultúrny stánok Tatranskej galérie odštartoval svoju existenciu výstavou britského fotografa W.H.Foxa Talbota a jeho rodinného kruhu. Talbot je všeobecne uznávaný za otca fotografie vďaka svojmu objavu procesu "negatív - pozitív", ktorý sa stal základom pre modernú fotografiu.

Touto peknou akciou sa oslavy skončili. Záujem, ktorý obyvatelia prejavili o všetky akcie, nás veľmi potešil. To že o tieto oslavy prejavili záujem aj masmédiá / Slovenská televízia, Slovenský rozhlas, Rádio Tatry, tlač/, nás presvedčilo, že pripomenúť si výročie, aj keď nie veľmi okružle, stálo za to. Naša vďaka preto patrí aj Doc. PhDr. Ivanovi Chalupeckému, ktorý zabezpečil vysokú úroveň kolokvia vďaka pozvaniu vynikajúcich prednášateľov a tiež sám svojou prednáškou prispel k lepšiemu poznaniu dejín nášho mesta.

Božena Malovcová

DISKUSIA

ARCHIVÁR VERSUS HISTORIK. HISTORIK VERSUS ARCHIVÁR.

Niekoľko poznámok k podmienkam bádania v archívoch na Slovensku

Mladšia generácia nemala možnosť zažiť situáciu v archívoch pred rokom 1989, keď bádateľ všetky pramene, ktoré potreboval, musel odpisovať alebo excerptovať, pretože vymoženosti xeroxu neboli natoľko dostupné. Takáto práca bola značne úmorná a zaberala dotyčnému obrovské množstvo času. Dnes, keď je xerox všeobecne rozšírený, spomienky na toto obdobie pripadajú ako zlý sen.

Dá sa povedať, že to je tá lepšia stránka využívania xeroxu. Druhá, tá horšia, je jeho cena. Zatiaľ čo kopírovanie mimo archív vyjde na 1 - 1,5 Sk strana A4, v archívoch sa cena pohybuje okolo 6 Sk, pričom sa nerozlišuje medzi bádáním pre vedecké účely, ktoré vykonávajú pracovníci vysokých škôl a vedeckých ústavov (prípadne študenti) a bádáním pre účely súkromné. Situácia vyzerá teda tak, že rozpočtové organizácie, ktorými sú zmienené vedecké inštitúcie, nemajú dostatok financií na pokrytie archívneho výskumu a preto sa bádateľ musí opäť uchýliť k hrôzostrašnému odpisovaniu a excerptovaniu. Podotýkame, že zdanlivý zisk zo xeroxovania pre archívy (rezort Ministerstva vnútra) ide na úkor akadémie a škôl (rezort Ministerstva školstva a vedy).

K zefektívneniu práce bádateľa, ale i pracovníka archívu, neprispieva tiež postup zaužívaný v okresných archívoch pri štúdiu a označovaní prameňov idúcich na xeroxovanie. Neustále vypisovanie kartičiek s názvom prameňa, jeho vkladanie a vyberanie, zdržiava obe strany. Možno by pri

otázke kopírovania stálo za úvahy porozmýšľať o zavedení služieb scannovania (kopírovania do počítača), čo by ušetrilo papier i farbu. Samozrejme, archívy by z toho nemali také zisky ako zo xeroxovania. Treba však zvážiť, či je väčším prínosom pre spoločnosť pochybný zisk do pokladne Ministerstva vnútra alebo uľahčenie práce bádateľa, ktorý rozširuje poznanie o vývoji ľudskej civilizácie.

Ďalším problémom je zníženie študijných hodín a dní. Pre bádateľov, ktorí musia za výskumom cestovať, je to obrovská strata času, keď nemôžu plne využiť deň či týždeň.

Bádatelia mnohokrát strácajú čas aj tým, že sa ťažko orientujú v nekvalitných registroch a inventároch, ktoré nepodchytávajú všetky pramene nachádzajúce sa v kartónoch. Často sa stáva, že po dôkladnom prezrení krabice, objaví bádateľ dôležité pramene nezaznačené v inventári. Už aj z toho hľadiska neobstojí tvrdenie, že bádateľ nemá právo "hrabať sa v kartóne" a prezerat si materiály mimo svojej témy.

Posledná poznámka k podmienkam bádania v našich archívoch sa dotýka "ochoty" niektorých archívnych pracovníkov výjsť v ústrety a pomôcť mladým neskúseným bádateľom (mnohokrát sa to však týka aj starších). Niekedy má človek zo správania sa takýchto pracovníkov dojem, akoby nevyhnutná znalosť zásad a zvyklostí panujúcich v jednotlivých archívoch bola tak samozrejmá, že ich bádateľ musí ovládať prinajmenšom od narodenia.

Dúfame, že sme týmto príspevkom aspoň čiastočne prispeli k osveteniu podmienok práce bádateľa v archívoch na

Slovensku a kompetentné osoby sa pokúsia napraviť vzniknuté nedostatky.

A. Jurová, P. Matula

Niekoľko myšlienok o publikovaní...

Zamyslieť sa nad publikačnou prácou v archíve nie je vôbec ľahké. Nedorozumenia vznikajú už i z toho, že nie je ujasnené, čo možno pokladať za takúto činnosť a jej „vymedzenie“ presne nezodpovedá skutočnosti. Tvorba archívnych pomôcok sa nie celkom spravodlivo nepovažuje za publikačnú činnosť archivárov, napriek tomu, že keď sa vyhotovujú pomôcky pre potreby archívu a bádateľov, neostávajú anonymné. Preto by archívy, -ktoré sa dôsledne venovali spracovaniu archívnych pomôcok, mohli tieto smelo zaradiť do svojej publikačnej činnosti. Na rozdiel od rôznych iných publikácií, ktorým sa tieto pomôcky častokrát stali dôležitým podkladom, predchádza ich vyhotoveniu skutočne odborné spracovanie archívnych dokumentov. V nedávnej minulosti sa kládol dôraz na takú úroveň spracovania úvodov, že tieto potom tvorili podstatnú časť úspešných seminárnych, či diplomových prác študentov na vysokých školách (napr. bývalej PF v Nitre). Široká i nearchívna verejnosť by sa mala oboznámiť s náročnosťou archívnych pomôcok a týmto pomôckam by zasa malo patriť také miesto v publikačnej práci archívov, ktoré si naozaj zaslúžia. Ich vyhotovenie najmä pre potreby bádateľov neznamená, že bádatelia nie sú

zároveň čitateľa. Naopak, bádatelia sú tými najpozomejšími čitateľmi, ktorí prví vedia oceniť prácu archivára umožňujúceho i laikovi porozumieť historickým dokumentom. Je teda namieste ocenenie dôležitosti a vážnosti takýchto pomôcok a ich spracovateľov, ktorí by mali byť "zrovnoprávnení" s ostatnými publikujúcimi z radov archivárov a historikov. Štátny okresný archív v Topoľčanoch vydal v roku 1995 združený inventár 73 zaniknutých MNV do roku 1976 v troch dieloch, - ktorých autormi sú PhDr. Peter Jurkovič a PhDr. Olga Kvasnicová. V rukopisoch pripravili pracovníci ŠOKA čiastkové inventáre ostatných MNV do roku 1976, MsNV Bánovce nad Bebravou a Partizánske do roku 1990 a okresných súdov od roku 1872. Vzhľadom k tomu, že niektoré fondy v minulosti boli spracované tendenčne s prihliadnutím na robotnícke hnutie a komunistickú stranu alebo vznikli vyradením iného materiálu, napr. z bývalých MNV, dodatočne sme ich dopĺňali (notárske úrady), v súčasnosti sa teda uskutočňuje ich reinventarizácia tak, aby mohli inventáre slúžiť bádateľom v plnom rozsahu.

V bežnej publikačnej činnosti sa častokrát stretávame až s prehnanou zodpovednosťou archivárov za to, čo uložia

na papier. Táto ich samozrejme radí medzi menej odvážnych autorov. S príspevom pedagógov na VŠ, ktorí učili archivárov "nekradnúť" a riadne citovať, títo niekedy odmietali participovať na tzv. popularizačných prácach z histórie, uverejňovať príspevky v tlači a pod. Vyčítať konkrétne okresným archivárom nesmelosť, je však nespravodlivé, najmä kvôli rozmanitosti ich práce v archíve a v regióne. Jednak ich možnosti publikovať sú obmedzené, čo súvisí s koncentráciou vydavateľov periodických a iných tlačí v hlavnom meste a jednak to ovplyvňuje iná práca v archíve, ktorá neumožňuje v plnej miere sa venovať publikovaniu. Práca okresného archivára je natoľko rôznorodá, že hrať sa na akúkoľvek špecializáciu nemá zmysel. Okresný archivár musí vedieť vybaviť žiadateľa, bádateľa, spracovať fond i uskutočňovať predarchívnu starostlivosť. Práve on je tým praktickým archivárom, i keď niektorí kolegovia môžu namietat, že častokrát supluje funkciu pracovníka v ústrednej spisovni či priamo pracovníka ktoréhokoľvek oddelenia okresného úradu. Okresnému archivárovi nič nezabráni hľadať potrebné údaje i v nespracovanom fonde alebo takýto fond v čo najkratšom čase sprístupniť pre aktuálne využívanie. Od okresných archivárov sa žiada vyjadrovať sa k odborným archívnym problémom, podieľať sa na spracovávaní smerníc a inštrukcií podľa požiadaviek OA a SS MV SR.

Topoľčiansky archív sa napríklad, v rámci okresu, stal i centrom regionálnej heraldiky, podloženým viacročným systematickým výskumom v tejto oblasti.

PhDr. O. Kvasnicová a H. Grežďová pripravujú v spolupráci s obecnými úradmi publikáciu o obecných a mestských pečatiach a erboch v súčasnom Topoľčianskom okrese, ktorej predchádzajú popularizačné články v regionálnej tlači. Spolupráca archívu s obecnými úradmi je korunovaná úspechom i v inej dôležitej oblasti, vo vydávaní monografií obcí pri príležitosti osláv ich prvých písomných zmienok. PhDr. Ján Lukačka, CSc. bol zostavovateľom monografií, v ktorých PhDr. Oľga Kvasnicová spracovala najnovšie dejiny obcí Ludanice (od roku 1918), Klátová Nová Ves, Prašice, Jacovce (po roku 1945), Krušovce (1918-1945) a Dolné Chlebany (od roku 1918), spolu s príslušnými kapitolami venovanými školstvu a kultúre. Helena Grežďová participovala na dejinách Jacoviec (roky 1526-1918) a Krušoviec (1526-1800), spracovala tiež kapitoly zo školstva (do roku 1918) a kapitoly venované významným rodákom či osobnostiam týchto obcí. Mestský úrad v Topoľčanoch požiadal pracovníčky archívu PhDr. O. Kvasnicovú, E. Jarošovú a H. Grežďovú o spoluautorstvo na monografii mesta. Publikácia by mala vyjsť v roku 1997. Okrem toho sa pripravujú monografie ďalších obcí.

Kedysi boli notári a učitelia v obciach ich najvýznamnejšími predstaviteľmi, určovali ich úroveň. V súčasnosti takúto funkciu plnia archívy, ktoré svojim personálnym obsadením, odbornosťou pracovníkov a ich všeobecným prehľadom nielenže konkurujú osvetovým zariadeniam i múzeám, ale v mnohom ich prevyšujú. Podieľa sa na tom i určitá stabilita a

porevolučná snaha zamestnávať v archívoch skutočných odborníkov. Pre archívára nie je nič nemožné a nepozná slovo "nedá sa", neodpovie "nie" pokiaľ si nepreverí všetky možné i nemožné zdroje. Bohužiaľ takejto charakteristike archívárov častokrát nezodpovedajú ich mzdy v porovnaní s inými pracovníkmi v štátnej správe.

Na záver treba konštatovať, že archívári by mali využiť svoje bohaté vedomosti z praxe a častejšie ich

prezentovať odbornej i laickej verejnosti. Inšpirovať ich môže i naliehavá a stále aktuálna prosba alebo pani docentky Dariny Lehotskej, CSc., ktorá sa pri práci posudzovateľky regionálnych monografií sťažovala študentom na ich úroveň určovanú prevažne vyšším vekom zostavovateľov, ktorým sa stala história v tomto veku koníčkom a takto to dávali najavo.

Helena Grežďová

ŽIVÉ REGISTRATÚRY V ŠTÁTNYCH ARCHÍVOCH.

Niektoré problémy pri ich spracovávaní.

(3. časť)

Dovoľte, aby som v spojitosti s preberaním, dočasným uschovávaním a spracovávaním živých spisov, či registratúr v pôvodnej štruktúre i rozsahu v archíve, podčiarkol neodškriepiteľný fakt, že akt prevzatia živých spisov takmer v každom prípade znamená pokles či zníženie významu a poslania archívu na úroveň registratúry, či spisovne. Preto si položme otázku: Ako riešiť tento, v praxi reálne existujúci, problém a súčasne sa musíme spýtať, čo sa stane, ak archívár zasiahne do takejto živej registratúry. Teda, či koná alebo nekoná protiprávne, prípadne prinajmenšom predčasne. Zamýšľal som sa nad týmto problémom. Vysloviť však jednoznačnú odpoveď je ťažko, lebo z právneho hľadiska tvorby archívneho fondu v predarchívnom štádiu "mierne" povedané, aj zásahom škodlivým.

Namieste je však spýtať sa aj na to, čo treba urobiť, resp. ako naložiť s písomným materiálom, ktorý neprešiel riadnym skartačným konaním u pôvodcu registratúry. Teda nebol vyradený z procesu tvorby a udržiavania potenciálne možných právnych vzťahov v budúcnosti. Odpoveď možno dať na základe zovšeobecnenej vykonávanej praxe archívára. Tá znie: Je možno robiť zásahy do živej registratúry, avšak ak sú splnené minimálne aspoň tri základné podmienky, či postuláty. Sú to:

1. Spisy živej registratúry ich pôvodca nepotrebuje k prevádzkovej činnosti.
2. Spisy nepotrebuje ani jeho právny nástupca.
3. Pôvodca registratúry bol zrušený, absolútne zanikol.

Osobne sa domnievam, že ak uvedené podmienky sú naplnené, archívár môže a v praxi spravidla aj vykonáva

potrebné zásahy v registratúre v tzv. aktovňovom procese (výraz prevzatý zo SA), včítane vnútovej skartácie, pričom zároveň formuje budúci archívny fond. Súčasne treba konštatovať, že archívár - spracovateľ registratúry vykonáva aj tie práce, ktoré mali byť urobené v predarchívnom štádiu.

Z uvedených konštatácií nám vzniká ďalšia, pre archívárov dosť podstatná otázka - či práca a starostlivosť o živé spisy v archíve je po stránke odbornej, ale aj fyzickej adekvátne k množstvu a kvalite archívnych dokumentov, ktoré po skartačnom konaní tzv. vnútovej skartácii zostanú v príslušnom type štátneho archívu. Môj osobný názor je, že v doterajšej praxi sa

to prejavovalo pozitívne, avšak vždy záleží od charakteru živej registratúry - jej budúceho historického miesta v dejinách. To však má posúdiť vopred archívár, ktorý má určité (potrebné) poznatky o konkrétnej registratúre získané v rámci predarchívnej starostlivosti.

Záverom chceme poznamenať, že problémy so spisovou službou a teda registratúrami vôbec, budú pretrvávajúť aj po prijatí (pripravuje sa) zákona o registratúrach. Musíme počítať s tým, že pôvodcom registratúr vzniknú určité problémy objektívneho i subjektívneho charakteru pri uvádzaní pravidiel a povinností do praxe.

Ladislav Ružička

O TOM, AKO SME PRIBLÍŽILI ŠTÁTNU SPRÁVU ĽUĐOM.

Neviem, či tento príspevok zapadá do redakčných zámerov nášho periodika, ale je celkom možné, že jeho uverejnenie pomôže kolegom, ktorí podľahli túžbe pomáhať blížnemu svojmu všade, kde sa to len dá, aby sa včas spamätali a s iniciatívou to nepreháňali.

O nás, archívároch, je všeobecne známe, že sme schopní a ochotní poskytnúť pomoc, radu aj v prípadoch, ktoré sú vysoko nad rámec našich povinností a to len pre dobrý pocit z toho, že vieme ľuďom pomôcť. Snaha pomôcť a uľahčiť život návštevníkom nášho archívu nás pred asi piatimi rokmi priviedla na myšlienku, aby kolký, ktoré si stránky museli chodiť kupovať do vzdialeného centra mesta, si mohli zakúpiť u

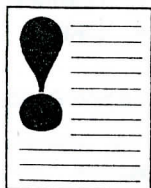
nás. Vtedajšie vedenie okresného úradu prejavilo pochopenie a tak sa celkom bez problémov dobrá vec podarila. Spôsob evidencie a odvádzania príjmov nám stanovilo finančné oddelenie a celé roky sme nezaznamenali, okrem spokojnosti našich návštevníkov, žiadny problém. Idylka trvala len do času, keď si na nás spomenul referát kontroly okresného úradu a vykonal u nás kontrolu pokladne. Nie, že by nám v nej čosi nesedelo, ale kontrolná skupina po zistení, že nevedieme pokladničnú knihu, odmietla kontrolu dokončiť, s tým, že sa stav pokladne nedá zistiť. Nič nepomohla naša snaha dokázať, ako jednoducho sa to dá a že o pokladničnej knihe sa doteraz nikto v našom prípade nezmenil - výrok v protokole,

ktorý skončil u prednostu OÚ nás jednoznačne obviňuje z porušovania zákona o účtovníctve. Námiety odborníkov z oddelenia správy majetku a financií, ktorí sú okrem iného aj autormi internej smernice o obehu účtovných dokladov na okresnom úrade a ktorú sme v žiadnom prípade tiež neporušovali, neboli akceptované.

Ak by sme mali vyhovieť navrhovaným opatreniam referátu kontroly, znamenalo by to asi toľko, že na zvládnutie

požadovaných úkonov by bola potrebná jedna pracovná sila aspoň na polovičný úväzok, čo si samozrejme nemôžeme dovoliť. A tak skončil náš pokus o priblíženie štátnej správy ľuďom. Pretože jediné východisko vidíme v tom, že sa vzdáme akýchkoľvek finančných prostriedkov v archíve a vyhneme sa ďalším možným nedorozumeniam.

O. K.

SERVIS

Zmena telefónnych čísel:

MV SR - Odbor archívniectva a spisovej služby Bratislava:

- ústredňa: 07/396 051, 396 052, 396 053

- sekretariát: 07/397 629

- FAX: 07/ 394 530

pričom platia aj doterajšie čísla a to do konca J. polroka t. r.

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, SHS pri SAV sekcia pomocných vied historických a archívniectva, Trenčianske múzeum v Trenčíne a dom Armády SR v Trenčíne si Vás dovoľujú pozvať na sympóziu:

Heraldika na Slovensku,

ktoré sa uskutoční 5. - 7. septembra 1996 v priestoroch Domu armády SR v Trenčíne.

- Cieľom sympózia je zhodnotiť doterajší vývoj, súčasný stav a perspektívy heraldickej vedy, výskumu a tvorby, výučby heraldiky, dokumentácie a ochrany heraldických pamiatok na Slovensku.

- Prednášajúci si môžu pripraviť príspevok na 5 normalizovaných strán a dĺžku vystúpenia na 20 min. Text v programe T602 majú odovzdať na diskete do 1. 9. 1996.

- Prihlášky je potrebné zaslať do 31. apríla 1996 na adresu Slovenská genealogická spoločnosť pri Matici slovenskej, Novomeského 32, 036 52 Martin. Na účet SGHS MS vo VÚB Martin je potrebné poukázať účastnícky poplatok vo výške 150 Sk na 1 osobu.

Slovenská historická spoločnosť pri SAV Vás pozýva na:

XI. zjazd a valné zhromaždenie SHS,

ktoré sa uskutoční v Trenčíne 27. - 29. 6. 1996. Vložné bude 200 Sk. Ubytovanie bude v stredoškolskom internáte Za mostami. Cena za 1 posteľ - 90 Sk (3 posteľe) alebo 150 Sk (2 posteľe) na jednu noc. Prihlášku pošlite najneskôr do 30. apríla 1996.

KNÍŽNÉ NOVINKY

Adamová, M.: *Návraty do minulosti Šuríc (1245 - 1995)*. Šurice 1995, s. 90 a 12 s.-obrazových príloh. Útla dvojjazyčná brožúrka (slovensky a maďarsky) opäť potvrdzuje šikovnosť našich kolegov. Knižočka obsahuje informácie o prírodných pomeroch, národopise, histórii a súčasnosti obce, ktorá sa rozprestiera na 1 356 ha a má v súčasnosti 586 obyvateľov.

Kolegovia zo ŠOKA Topoľčany sa podieľali na týchto publikáciách:

Wiedermann, E., Lukačka, J., Mrva I., Kvasnicová, O., Šmotlákova, B.: *Ludanice (1242 - 1992)*. Vydal Obecný úrad Ludanice v spolupráci s fondom Pro Slovakia pri príležitosti 750. výročia prvej písomnej zmienky o obci.

Lukačka, J., Kvasnicová, O., Chochulová, G., Šmotlákova, B.: *Klátová Nová Ves 1293 - 1993*. Bratislava 1993.

Wiedermann, E., Lukačka, J., Šišková, H., Kvasnicová, O., Šmotlákova, B.: *Jacovce 1224 - 1994*.

Lukačka, J., Grežďová, H., Gulkášová, E., Chochulová, G., Kollár, M., Kvasnicová, O., Šmotlákova, B., Turčan, V.: Krušovce 1235 - 1995.

Lukačka, J., Kvasnicová, O., Šišmiš, M., Šmotlákova, B.:
Horné Naštice 1245 - 1945.

Nuž publikácií neúrekom. Za každou sa skrýva kusisko práce. Knižočky sú zároveň dôkazom, že obyvateľom obcí nie sú archívy neznáme a históriu svojich aj tých najmenších dediniek zverujú do rúk odborníkom.

Akcia Akcia Akcia Akcia

Upozorňujeme kolegov archivárov, že na Odbore archivnictva a spisovej služby MV SR, Križkova 7, 811 04 Bratislava možno nakúpiť

za výhodné ceny

Cirkevné matriky zo 16. - 19. storočia 30 Sk

Ochrana, sprístupňovanie a využívanie archívnych

dokumentov 20 Sk

Archívy v SSR 10 Sk

Slovenské národné orgány 1943 - 1968 10 Sk

Slovenské národné orgány. Dokumenty I. 5 Sk

Štruktúra ústredných orgánov na Slovensku 1939-1945 5 Sk

Sprievodcovia po archívnych fondoch:

Štátny slovenský ústredný archív II. 5 Sk

Štátny archív B. Bystrica, pobočka Bytča II. 5 Sk

Štátny archív Bratislava III. 5 Sk

Iba za 5 Sk si možno dokúpiť aj niektoré čísla časopisu *Slovenská archivistika* do roku 1989.

Slovenská archivistika od roku 1990 stojí 18 Sk. Sú ešte všetky ročníky!!!!

Organizácie si môžu publikácie a časopis objednať na faktúru, ostatní kúpiť priamo v hotovosti na odbore archivnictva (na dobierku neposielame).

Redakcia Slovenskej archivistiky

JUBILANTI

*A niekedy možno stať obložit sa knihami priateľov -
a čítať z nich, akoby si čítal z listov, ktoré napísali práve tebe,
ich sláva, ich teplo, ich blízkosť...*

K životnému jubileu Jurajovi Janegovi (ŠOKA B. Bystrica) prajeme v mene všetkých archivárov splnenie všetkých snov a túžob. Vefa šťastia!

OSOBNOSTI

JÁN Damborský

Narodil sa 12. 8. 1880 v Kopčanoch, okr. Senica. Zomrel 19. 6. 1932 v Nitre.

Navštevoval gymnázia v Skalici, Bratislave a Esztergome, teológii študoval na Pázmáneu vo Viedni, od 2. ročníka v Esztergome. V rokoch 1904 - 1905 pôsobil ako r. k. katechéta v Budapešti, kaplán v Štiavnických Baniach, Topoľčanoch, Petrovej Vsi, v rokoch 1914 - 18 a 1918 - 28

bol župným archivárom a profesorom, od 1928 profesorom na gymnáziu v Nitre.

Ako vzdelávateľ a prednášateľ reakčných kresťanských odborov účinkoval v slovenskom Katolíckom delníckom kruhu v Budapešti, kde nacvičoval aj slovenské divadelné hry. Budoval tu pomeme bohatú slovenskú knižnicu, ktorú odkázal Spolku sv. Vojtecha. Z podnetu dr. E. Stodolu

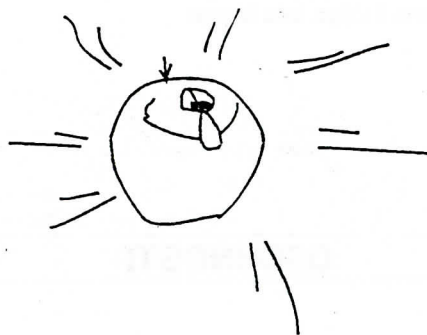
koncipoval 1918 osnovu Deklarácie slovenského národa v Martine.

Prispieval do skalického Pokroku a do Ľudových novín, od 1900 do Katolíckych novín, neskôr do Slovenského denníka a do iných novín. V rokoch 1923 - 28 pracoval ako redaktor Nitrianskych novín. Pod vplyvom maďarského slavistu O. Asbótha sa venoval filologickým štúdiám. Vydal Slovenskú mluvnicu, ktorú pri nových vydaniach (1920, 1921, 1924, 1931) rozširoval a zdokonaľoval (ako základ mu slúžila Gebauerova Historická mluvnice jazyka českého). Bol veľkým prívržencom

česko-slovenskej jazykovej jednoty. Vývin slovenskej jazykovedy opravil jeho názory, no jeho jazyková príručka bola základnou pomôckou pri výučbe a rozvíjaní slovenského jazyka.

Bol členom Jazykovedného odboru MS a jej pravopisnej komisie, neskôr pravopisnej komisie Jazykového odboru Učenej spoločnosti Šafárikovej, výboru Spolku sv. Vojtecha, MSS ap.

(Podľa Slovenského biografického slovníka A - D, s. 440, Martin 1986, spracovala Z. K.)

Redakčná rada: V. Nováková, L. Vrtel', J. Hanus, Z. Kollárová
Toto číslo pripravil: ŠOKA Topolčany
Technická úprava: Z. Kollárová
Distribúcia : ŠOKA Topolčany
Náklad 260 ks